

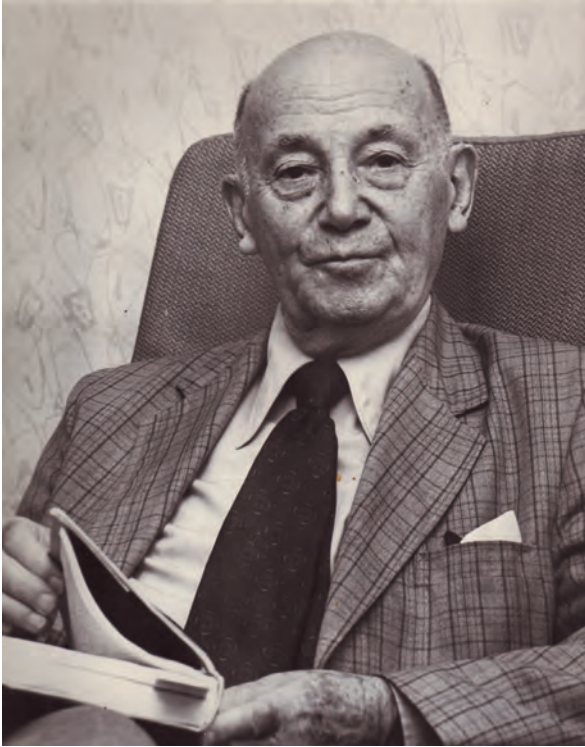
Krzysztof Langowski

(Instytut Pamięci Narodowej w Warszawie)

REAKCJA ŚRODOWISKA INSTYTUTU JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO W AMERYCE NA DZIAŁANIA WŁADZ KOMUNISTYCZNYCH W CELU ROZBICIA ŚRODOWISKA POLONIJNEGO W LATACH 1971–1976

 W pierwszej połowie lat siedemdziesiątych XX w. członkowie Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce byli zaniepokojeni zwiększającym się zainteresowaniem władz w Warszawie polskim środowiskiem emigracyjnym w Stanach Zjednoczonych. Zabiegi, które zostały wówczas podjęte przez komunistów, miały na celu rozbicie spójności wychodźstwa niepodległościowego, przede wszystkim przez wywołanie znacznych różnic w postrzeganiu rządów nad Wisłą. Stosunek do władz Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej dzielił już wtedy zarówno tzw. starą Polonię, jak i tę najnowszą – wywodzącą się z okresu powojennego. Działacze IJPA martwili się, że nowe podejście komunistów do środowiska niepodległościowego Polonii może doprowadzić nie tylko do jego dezintegracji, lecz także do przejęcia przez nich nowojorskiej placówki archiwalno-naukowej. Obawy te były także związane z następującą już od wielu lat wymianą pokoleniową w Instytucie. Warto wspomnieć, że w tym okresie z trzech głównych założycieli nowojorskiego Instytutu w lipcu 1943 r. żył już tylko Waław Jędrzejewicz¹

¹ Waław Jędrzejewicz (1893–1993), polityk, historyk, działacz polonijny, prof.; attaché wojskowy, a następnie chargé d'affaires RP w Tokio; wiceminister skarbu (1933–1934); minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego (1934–1935); wyjechał do Stanów Zjednoczonych i zamieszkał w Nowym Jorku (31 III 1941 r.); współorganizator Komitetu Narodowego Amerykanów Polskiego Pochodzenia (czerwiec 1942 r.); główny inicjator powołania do życia IJPA (4 VII 1943 r.); pierwszy dyrektor Instytutu (5 VII 1943 r. – 28 IX 1948 r.); wykładowca literatury rosyjskiej w Wellesley College k. Bostonu, następnie profesor na Wydziale Sławistyki w Rippon College (1948–1963); dyrektor IJPA (21 III 1963 r. – 10 IX 1964 r.); sekretarz Zarządu Instytutu (od 1971); zastępca prezesa Instytutu (19 III 1972 r. – 1976 r.); prezes Instytutu (15 III 1977 r. – 17 III 1978 r.); zmarł w Cheshire (Connecticut). IJPA, AOg, zesp. 53, Kolekcja: Waław Jędrzejewicz; IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 4–8, Księgi protokołów Rady Instytutu

**Waclaw Jędrzejewicz, prezes Instytutu
w latach 1977–1978. IJPA**

(Ignacy Matuszewski² zmarł 3 sierpnia 1946 r., a Henryk Floyar-Rajchman³ 22 marca 1951 r.). W związku z tym niepokojono się, że władze komunistyczne za pośrednictwem wprowadzonych do Instytutu nowych członków będą w stanie w przyszłości zapewnić sobie kontrolę nad instytucją. Dlatego też przystąpiono do dyskusji, w jaki sposób zabezpieczyć nowojorski Instytut i zgromadzone w nim zbiory. Ostatecznie zdecydowano się na dokonanie poważnych zmian w treści jego statutu, który – co należy podkreślić – obowiązywał z małymi poprawkami od chwili jego uchwalenia w grudniu 1943 r.⁴

Piłsudskiego, t. 1–5 (1943–1989); WAKO, *Zmarł Waclaw Jędrzejewicz. Zostały „Wspomnienia”*, „Gazeta Robotnicza”, 4–5 XII 1993.

² Ignacy Matuszewski (1891–1946), dziennikarz, dyplomata, polityk; członek POW; żołnierz WP; attaché wojskowy RP w Rzymie (1924–1926); poseł RP w Budapeszcie (1928–1929); minister skarbu (do 1931); wyjechał do Stanów Zjednoczonych i zamieszkał w Nowym Jorku (2 IX 1941 r.); współorganizator Komitetu Narodowego Amerykanów Polskiego Pochodzenia (czerwiec 1942 r.); zastępca przewodniczącego Komitetu Organizacyjnego IJPA (od 4 VII 1943 r.), a po rezygnacji Franciszka Januszewskiego przewodniczący tego komitetu (16 IX 1943 r. – 14 X 1944 r.); zastępca prezesa IJPA (14 X 1944 r. – 3 VIII 1946 r.); organizator delegacji KNAPP na obrady konferencji ONZ w San Francisco (21 XII 1945 r.); zmarł w Nowym Jorku. IJPA, AOg, zesp. 71, Kolekcja: Ignacy Matuszewski; IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 4–8, Księgi protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 1–5 (1943–1989).

³ Henryk Floyar-Rajchman (1893–1951), działacz niepodległościowy i polonijny; członek ZS, POW; żołnierz Legionów Polskich i WP; poseł na Sejm II RP; minister przemysłu i handlu; wyjechał do Stanów Zjednoczonych i zamieszkał w Nowym Jorku (19 VI 1941 r.); współorganizator Komitetu Narodowego Amerykanów Polskiego Pochodzenia (czerwiec 1942 r.) oraz IJPA (4 VII 1943 r.); zastępca prezesa Instytutu (1947–1951); zmarł w Nowym Jorku. IJPA, AOg, zesp. 44, Kolekcja: Henryk Floyar-Rajchman; IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 4–8, Księgi protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 1–5 (1943–1989).

⁴ IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 6, Księga protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 3 (1969–1977), Załącznik nr 1 do Protokołu posiedzenia Rady Instytutu odbytego w dniu 27 I 1976 r. Zob. także: IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 10, Księga protokołów walnych zgromadzeń Instytutu Piłsudskiego, t. 2 (1968–1976), Protokół XXXIII Walnego Zgromadzenia członków Instytutu odbytego w dniu 19 III 1976 r., s. 1. Na temat zmian w statucie zob. K. Langowski, „*O honor i sztandar, który nas skupia*”. *Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce (1943–2013)*, Warszawa 2018, s. 295–296, 300–304.

Statut Instytutu

Statut, uchwalony podczas posiedzenia Komitetu Organizacyjnego IJPA 16 XII 1943 r., stanowił wewnętrzną podstawę działalności Instytutu. Wśród głównych celów, jakie stawiano sobie od początku, było m.in. gromadzenie archiwaliów dotyczących okresu od upadku powstania styczniowego, wydawanie publikacji naukowych, wspieranie prac dotyczących najnowszej historii Polski oraz prowadzenie współpracy z amerykańskimi i polskimi instytucjami związanej z tymi tematami badawczymi. Początkowo zakładano także podjęcie wysiłków, które miały na celu przygotowanie bazy do odtworzenia Instytutu Józefa Piłsudskiego w Warszawie po zakończeniu działań wojennych. W treści statutu wyszczególniono również różne kategorie członków oraz podział władz Instytutu. Jako najwyższą władzę ustanowiono Walne Zgromadzenie członków, które zbierało się raz w roku i wybierało dziesięcioosobową Radę Instytutu: prezesa, jego zastępcę, skarbnika i jego zastępcę, sekretarza i pięciu członków. Z kolei członkowie Rady wyłaniali ze swego grona dyrektora, który przygotowywał plany naukowe i kierował bieżącą pracą Instytutu. W celu kontroli finansów instytucji powołano Komisję Rewizyjną w składzie trzech członków i dwóch zastępców. W razie zaistnienia nagłej konieczności rozwiązanie Instytutu mogło być dokonane na mocy specjalnej uchwały, która musiała być zaakceptowana przez 2/3 osób uczestniczących w Walnym Zgromadzeniu⁵. W myśl przyjętych w Stanach Zjednoczonych zwyczajów – o czym przypomniał w trakcie grudniowego posiedzenia Komitetu Organizacyjnego Maksymilian Węgrzynek⁶ – uczestniczący w walnych zgromadzeniach członkowie Instytutu mogą oddawać swoje głosy na podstawie tzw. zasady *per procura* (w zastępstwie, *proxy votes*). Wprowadzenie tej zasady dawało członkom Instytutu, którzy mieszkali w znacznej odległości od Nowego Jorku, możliwość pisemnego upoważnienia innej osoby do głosowania w jej imieniu i tym samym niebrania osobistego udziału w procesie wyborczym. Po raz pierwszy rozwiązanie to zastosowano 11 stycznia 1947 r. w trakcie IV Walnego Zgromadzenia członków Instytutu, kiedy na liście obecności obok nazwisk osób biorących udział w posiedzeniu zaznaczono, iloma głosami każdy z nich rozporządzał, np. Leon Kozłowski⁷ – dwoma, Piotr Kulpiński⁸ – czterema, Jadwiga Bogucka – dwoma, Wacław Jędrzejewicz – dziesięcioma i Henryk Floyar-Rajchman – dwoma.

⁵ IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 4, Księga protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 1 (1943–1959), Protokół posiedzenia Komitetu Organizacyjnego Instytutu Józefa Piłsudskiego odbytego w lokalu Instytutu w dniu 16 XII 1943 r.

⁶ Maksymilian Ferdynand Węgrzynek (1892–1944), działacz niepodległościowy i polonijny; wyjechał do Stanów Zjednoczonych i zamieszkał w Nowym Jorku (1914); wydawca dziennika „Nowy Świat” w Nowym Jorku (od 1922); uczestniczył w powołaniu Złączonych Komitetów Józefa Piłsudskiego (skarbnik centrali organizacji w Nowym Jorku), współorganizator Komitetu Narodowego Amerykanów Polskiego Pochodzenia (czerwiec 1942 r.) oraz IJPA (4 VII 1943 r.); członek Komitetu Koordynacyjnego Zrzeszeń Polskich na Wschodzie, który stał się załączkiem Kongresu Polonii Amerykańskiej (marzec 1944 r.); jeden z zastępców prezesa KPA; zmarł w Nowym Jorku. IJPA, AOs, zesp. 154, sygn. 1119, Maksymilian Ferdynand Węgrzynek; IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 4–8, Księgi protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 1–5 (1943–1989).

⁷ Leon Kozłowski (1892–1974), działacz niepodległościowy i polonijny; członek Związku Obrońcy Narodowej im. Józefa Piłsudskiego i Komitetu Narodowego Amerykanów Polskiego Pochodzenia; współorganizator IJPA (4 VII 1943 r.) i jego długoletni członek. IJPA, AOs, zesp. 154, sygn. 524, Leon Kozłowski; IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 4–8, Księgi protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 1–5 (1943–1989).

⁸ Piotr Kulpiński (1885–1975), działacz niepodległościowy i polonijny; wyjechał do Stanów Zjednoczonych i zamieszkał w Filadelfii (1909), a następnie w Syracuse w stanie Nowy Jork; właściciel piekarni

Dzięki temu zabiegowi 25 osób obecnych na miejscu dysponowało dodatkowymi 20 głosami⁹. Innym przykładem może być posiedzenie Walnego Zgromadzenia, które odbyło się w marcu 1974 r. Na sali było wtedy jedynie „21 członków Instytutu, [a] głosów przekazanych przez proxy 113, w tym 6 nieważnych”¹⁰. Z kolei w marcu 1976 r. w Walnym Zgromadzeniu wzięło udział jedynie 39 członków, którzy jednocześnie dysponowali dodatkowymi 156 głosami (22 z nich okazały się nieważne)¹¹. Tak nieliczne grono uczestników zgromadzeń jest dowodem na istnienie poważnego problemu w działalności Instytutu, jakim był brak osobistego angażowania się jego członków w bieżącą pracę.

Tekst statutu do 1976 r. był dwukrotnie modyfikowany, aczkolwiek nie zdecydowano się na dokonanie zmiany omawianej zasady. W maju 1951 r. ustanowiono nową kategorię: „członek – przyjaciel Instytutu”, która umożliwiała obniżenie wysokości płaconych składek o połowę¹². W 1958 r. wykreślono natomiast na Walnym Zgromadzeniu ze statutu punkt o przygotowaniu bazy dla odtworzenia Instytutu w Warszawie. Jednocześnie nie wykluczono możliwości prowadzenia działalności przez IPJA także poza terenem Stanów Zjednoczonych. Decyzja ta wyraźnie świadczyła, że mimo realizacji w Polsce przez ekipę Władysława Gomułki tzw. październikowej odwilży środowisko IJPA w dalszym ciągu stało na stanowisku, że niezależnie od tego Instytut powinien pozostać w Nowym Jorku. W trakcie tego posiedzenia zdecydowano się także zwiększyć liczbę członków Rady do 20 osób¹³.

Wzrost aktywności polskich komunistów w Ameryce

W pierwszej połowie lat siedemdziesiątych niepodległościowi działacze polonijni w dalszym ciągu uważali, że jakiegokolwiek kontakty z przedstawicielami instytucji krajowych prowadzą do podważenia sensu kontynuowania sprzeciwu wobec panującego w kraju systemu komunistycznego, a co za tym idzie także do dalszego trwania na emigracji. Z tego powodu środowisko „niezłomnych”, w którym były także osoby reprezentujące nowojorski Instytut Józefa Piłsudskiego, odrzucało podejmowanie działań mogących sugerować uznanie istniejącej w Polsce rzeczywistości. Dlatego też stanowczo oponowano przeciwko nawiązywaniu oficjalnych kontaktów z krajowymi instytucjami naukowymi, korzystaniu z biur zagranicznych Pekao czy też Orbisu, a na-

„Richmond Bakery” w Filadelfii; współorganizator IJPA (4 VII 1943 r.), wspierał Instytut finansowo; zmarł w Łodzi. IJPA, AOs, zesp. 154, sygn. 548, Piotr Kulpiński.

⁹ IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 4, Księga protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 1 (1943–1959), Protokół posiedzenia Komitetu Organizacyjnego Instytutu Józefa Piłsudskiego odbytego w lokalu Instytutu w dniu 16 XII 1943 r. Zob. też IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 9, Księga protokołów walnych zgromadzeń Instytutu Piłsudskiego, t. 1 (1943–1969), Załącznik nr 1: Lista obecnych do Protokołu IV Walnego Zgromadzenia członków Instytutu odbytego w dniu 11 I 1947 r.

¹⁰ IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 10, Księga protokołów walnych zgromadzeń Instytutu Piłsudskiego, t. 2 (1968–1976), Protokół XXXI Walnego Zgromadzenia członków Instytutu odbytego w dniu 15 III 1974 r., s. 1, 4.

¹¹ *Ibidem*, Protokół XXXIII Walnego Zgromadzenia członków Instytutu odbytego w dniu 19 III 1976 r., s. 1.

¹² „Biuletyn Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce” 1951, nr 1, s. 1.

¹³ IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 4, Księga protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 1 (1943–1959), Projekt poprawek statutowych, 13 V 1958 r. Zob. też *ibidem*, Protokół posiedzenia Rady Instytutu odbytego w dniu 10 VI 1958 r.

wet odwiedzaniu rodzin mieszkających w kraju. Z kolei dla ówczesnych władz PRL najmniejsza współpraca członków Polonii z instytucjami krajowymi była odbierana jako natychmiastowa akceptacja rządów w Warszawie. Komuniści starali się zwiększyć w środowisku polonijnym Stanów Zjednoczonych zainteresowanie Polską, m.in. dzięki rozwijanim przez siebie kontaktom gospodarczym, naukowym i kulturalnym, a także religijnym. Organizowali np. wspólne uroczystości rocznicowe, jak obchody 500-lecia urodzin Mikołaja Kopernika czy też 600-lecia założenia Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Starali się jednak przy tym, aby w zbyt nachalny sposób nie doprowadzić do przeciwstawienia tzw. postępowej części Polonii jej „niezlomnemu” odłamowi. Władze PRL do wpływania na środowisko emigracyjne w USA wykorzystywały działające w Warszawie Towarzystwo Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia”. Komunistom bardzo zależało na wyrobieniu wśród amerykańskiej Polonii przeświadczenia o braku jakichkolwiek wpływów sfer rządowych w Warszawie na działalność polskich instytucji kulturalno-naukowych i podejmowaną przez nie współpracę z organizacjami i placówkami polonijnymi w Ameryce. Dlatego też starano się za wszelką cenę ukrywać przed środowiskiem emigracyjnym przynależność partyjną czołowych przedstawicieli Towarzystwa „Polonia” czy też ich powiązania z peerelowskimi władzami¹⁴. Działacze Towarzystwa podjęli w tym okresie próby nawiązania bezpośredniego kontaktu z ośrodkiem nowojorskim. Zakończyły się one jednak na wymianie listów, w których dominowały prośby o przesłanie publikacji Instytutu do Warszawy¹⁵.

Reakcja środowiska niepodległościowego na działania komunistów

Na posunięcia władz PRL natychmiast zareagowało środowisko polonijne, w którym zaczęły jednak pojawiać się coraz większe pęknięcia, prowadzące do rozłamu w dosyć spójnie realizowanej dotąd wobec komunistów polityce. Nawet najbardziej dotychczas nieprzejednane grupy zaczęły nagle sugerować konieczność udzielenia kredytu zaufania rządowi Edwarda Gierka. Zmianę postawy motywowano m.in. wyrażanymi przez niego „szczerymi” zamiarami w stosunku do Polonii. Do nielicznych osób, które pozostały przy swoich przekonaniach, należał m.in. działacz Instytutu Józefa Piłsudskiego Tadeusz Katelbach¹⁶. Zwrócił on uwagę na plan komunistów, który miał doprowadzić do ich zbliżenia z Polonią. Ukazał to wyraźnie w jednym ze swoich tekstów prasowych: „Rośnię [...] liczba tych, którzy na bezdroża obcych agentur chcą skierować Polonię – i co

¹⁴ S. Cenckiewicz, *Tadeusz Katelbach. Biografia polityczna (1897–1977)*, Warszawa 2005, s. 541–543.

¹⁵ AAN, TŁP, Teczka I/310, podteczka Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce. W liście z 12 I 1976 r. czytamy m.in.: „Budny dziękuję Towarzystwu «Polonia»” za przesłanie „6 egz. *Almanachu Polonii 1976 r.* i piękny kalendarz na 1976 [r.]”. Z kolei Mariana Bark z Towarzystwa „Polonia” podziękował Instytutowi za nadesłaną pracę Jędrzejewicza *Sprawa wieczoru*. *Ibidem*, List Mariana Barka do Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce, 28 II 1975 r. Zob. też *ibidem*, List Zdzisława Krauze do Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce, 23 V 1974 r.

¹⁶ Tadeusz Katelbach (1897–1977), dziennikarz, pisarz, działacz polonijny; członek POW, uczestnik walk z Ukraińcami o Lwów (1918); po przejściu na emeryturę wyjechał do USA (1965); publikował w prasie emigracyjnej, czynnie uczestniczył w życiu społecznym Polonii amerykańskiej; członek IJPA, sekretarz Zarządu Instytutu (grudzień 1970 r. – 16 III 1973 r.), członek Rady Instytutu (17 III 1967 r. – 9 XI 1977 r.); zmarł w Nowym Jorku. IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 4–8, Księgi protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 1–5 (1943–1989); *Informator o zasobie archiwalnym Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce*, oprac. P. Pietrzyk, Warszawa 2011, s. 126–127.

**Tadeusz Pawłowicz, prezes Instytutu
w latach 1978–1983. IJPA**

najbardziej widać, że w tej akcji zaczynają uczestniczyć ludzie światli, nie wyłączając profesorów wyższych uczelni. Jedni robią to otwarcie, inni poufnie”¹⁷.

Do zaistniałych okoliczności odniósł się także inny działacz Instytutu Tadeusz Pawłowicz¹⁸. Stwierdził on m.in., że w połowie lat siedemdziesiątych w kołach emigracji politycznej w Nowym Jorku zaczęły pojawiać się niesnaski, które dla wielu działaczy polonijnych były w rzeczywistości nowym i zaskakującym zjawiskiem. Według Pawłowicza do tego czasu emigracja polityczna, z wyjątkiem nielicznej grupy, która była skupiona wokół Stanisława Mikołajczyka, stała zdecydowanie na stanowisku niepodległościowym i odcinała się od jakiegokolwiek współpracy z reżimem

warszawskim. Sytuacja ta uległa zmianie, kiedy we wczesnych latach siedemdziesiątych w niektórych środowiskach dawało się zauważyć oznaki stopniowej akceptacji dla prowadzonej przez komunistów polityki. Wiązało się to m.in. z powszechniejszymi wyjazdami emigrantów do Polski, którzy po powrocie głosili swoje uznanie dla sukcesów ekipy partyjno-państwowej i stojącego na jej czele I sekretarza PZPR Edwarda Gierka. Coraz częściej można było też od nich usłyszeć uwagi, że polskie środowisko emigracyjne powinno się włączyć do współpracy z Warszawą nie tylko w rozwijanej już wcześniej działalności handlowej. Twierdzono również, że bezkompromisowe stanowisko, jakie do tego czasu zajmowała emigracja polityczna, powinno zostać zre-

¹⁷ T. Katelbach, *Jak długo można jeszcze czekać?*, „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza”, 31 III 1973.

¹⁸ Tadeusz Aleksander Pawłowicz (1918–2014), żołnierz, działacz polonijny; wyjechał do Stanów Zjednoczonych i zamieszkał w Nowym Jorku (luty 1948 r.); pracownik nowojorskiego oddziału RWE (1950–1961); członek przedstawicielstwa Rady Politycznej w Nowym Jorku (zajmował się w niej sprawami finansowymi), członek Polskiego Ruchu Wolnościowego „Niepodległość i Demokracja”, prezes Polskiego Związku Federalistów w Ameryce (1955–1956); członek Rady IJPA (17 III 1962 r. – 27 VI 1998 r.), zastępca prezesa Instytutu (28 III 1969 r. – 20 III 1970 r., 15 III 1977 r. – 17 III 1978 r., 17 III 1983 r. – marzec 1989 r.), prezes IJPA (17 III 1978 r. – 17 III 1983 r.); zmarł w Clearwater na Florydzie. IJPA, AOg, zesp. 82, Tadeusz Pawłowicz; IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 4–8, Księgi protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 1–5 (1943–1989); *Who's Who in Polish America*, New York 1996, s. 347.

widowane i zachęcano do nawiązania bezpośrednich kontaktów z przedstawicielami administracji komunistycznej w kraju. Osoby, które w dalszym ciągu uważały, że nie zaistniały w Polsce przesłanki, które uzasadniałyby dokonanie natychmiastowej zmiany stanowiska, określano ironicznym mianem „niezlomni”. Sugerowano, że nie potrafią oni iść z duchem postępu i akceptować istniejącej rzeczywistości. Zwolennicy tej nowej orientacji zaczęli głosić, że dotychczasowy sposób myślenia emigracji utracił już swoje podstawy i stał się przeżytkiem, który należało zastąpić innymi formami działania. Dlatego też szybko nawiązali oni współpracę z przedstawicielami władz komunistycznych w Polsce. Jak stwierdził Pawłowicz: „Ten okres «błędów i wypaczeń» na terenie Nowego Jorku nie trwał długo, ale pozostawił po sobie nieprzyjemny osad”¹⁹.

Działalność wydawnicza i propagandowa komunistów

Przedstawiciele PRL rozpoczęli w 1971 r., przy pomocy polonijnego milionera Edwarda Piszka, realizację w Stanach Zjednoczonych tzw. *Project Pole* („Zadanie Polak”). Do jego wykonania zdecydowano się wykorzystać katolicki Ośrodek Saint Mary’s College w Orchard Lake w Michigan²⁰. Przedsięwzięcie – w założeniu program edukacyjny – miało być skierowane zarówno do środowiska polonijnego, jak i samych Amerykanów. Za pośrednictwem wydawnictw starano się ukazać tysiącletnią historię Polski oraz poinformować „wszystkich Amerykanów o wkładzie Polaków i Amerykanów polskiego pochodzenia w cywilizację świata”, a także doprowadzić do rozbudzenia „zdrowej dumy u wszystkich Polaków i Amerykanów polskiego pochodzenia odnośnie [do] ich przeszłości i zachęcenia do studiowania historii i kultury polskiej”²¹.

Działacze Instytutu Józefa Piłsudskiego – początkowo nieświadomi zamiarów komunistów – poparli ten pomysł. Jędrzejewicz w liście skierowanym na tę okoliczność do organizatorów *Project Pole* zwracał jednak uwagę, że „najważniejszą sprawą jest zapoznanie z tematyką polską ludzi, którzy w przyszłości będą zajmowali wpływowe stanowiska w życiu amerykańskim”²².

Pierwszą publikacją, która ukazała się w ramach tego programu, była książka autorstwa Andrzeja Zieleniewicza pt. *Poland* (1972). Jej treść spotkała się z dużym sprzeciwem większości środowiska Polonii amerykańskiej. Niezadowolenie było spowodowane zdawkowym potraktowaniem przez autora wydarzeń związanych z odzyskaniem przez Polskę niepodległości i jej dziejami w okresie międzywojennym. Nie było w niej żadnych informacji na temat działalności Komitetu Polskiego w Paryżu, Legionów Józefa Piłsudskiego, wojny polsko-bolszewickiej. W książce znalazły się za to obszerne fragmenty na temat ustroju i środowiska politycznego istniejącego w kraju po zakończeniu II wojny światowej.

¹⁹ T. Pawłowicz, *Obraz pokolenia*, cz. 1, Kraków 1999, s. 218.

²⁰ Saint Mary’s College – katolicka uczelnia założona w 1885 r., specjalizuje się w studiach nad sprawami polskimi i polsko-amerykańskimi. W 2003 r. uczelnię przyłączono do większej struktury i została ona częścią Orchard Lake Campus of Madonna University.

²¹ *Project Pole „Poland”. The Immigration of Poland and The Orchard Lake Schools*, „The Kosciuszko Foundation. Monthly News Letter” 1972, no. 7.

²² IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 6, Księga protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 3 (1969–1977), Protokół posiedzenia Rady Instytutu odbytego w dniu 19 XI 1971 r., s. 2.

**Jan Fryling, prezes Instytutu
w latach 1972–1977. IJPA**

sława Klimaszewskiego w Stanach Zjednoczonych. Klimaszewski w tym czasie był również wiceprzewodniczącym Rady Państwa, posłem na Sejm PRL, a także prezesem Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia”. Przyjechał do USA na zaproszenie instytucji polonijnej, Alliance College w Cambridge Springs, która przyznała mu doktorat *honoris causa*. Jednocześnie miał wygłosić referat na temat konieczności podjęcia przez środowiska polonijne współpracy z Polską. Kolejne spotkanie zorganiz-

Publikacja spotkała się także ze zdecydowanym protestem władz Instytutu Józefa Piłsudskiego, które wydały specjalne oświadczenie podpisane przez dyrektora Jana Frylinga²³. Stwierdzono w nim, że książka, która miała być „rzekomo przeznaczonym dla naukowców źródłem informacji o Polsce, jest w istocie przedstawieniem Polski wedle ustalonych schematów propagandowych reżimu komunistycznego”²⁴. Zaznaczono także, że z inicjatywy prezydium Instytutu Tadeusz Katelbach przygotował krytyczny tekst dotyczący wydanej książki, który miał się ukazać na łamach polskiej prasy emigracyjnej²⁵.

Wkrótce po ukazaniu się pracy Zieleniewicza doszło do dodatkowego zamieszania, które zostało spowodowane wizytą rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. Mieczysława Klimaszewskiego w Stanach Zjednoczonych.

²³ Jan Fryling (1891–1977), dyplomata, działacz niepodległościowy i polonijny, dr; wyjechał do Stanów Zjednoczonych (1956); pracował w nowojorskim oddziale RWE, pisząc jednocześnie do londyńskich „Wiadomości” i innych czasopism na tematy literackie i kulturalne (od października 1956 r.); przewodniczący Komitetu Nagród Fundacji Alfreda Jurzykowskiego w Nowym Jorku (1973–1977); redaktor publikacji Instytutu (od 19 III 1957 r.); członek Rady Instytutu (19 III 1958 r. – 15 III 1977 r.), dyrektor Instytutu (10 IX 1964 r. – 17 III 1972 r.), prezes IJPA (17 III 1972 r. – 3 III 1977 r.); zmarł w Nowym Jorku. IJPA, AOg, zesp. 153, Kolekcja: Jan Fryling; IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 4–8, Księgi protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 1–5 (1943–1989).

²⁴ IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 6, Księga protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 3 (1969–1977), Załącznik nr 2 do Protokołu posiedzenia Rady Instytutu Piłsudskiego w dniu 1 III 1972 r., s. 1.

²⁵ *Ibidem*. Rzeczywiście już wkrótce Katelbach opublikował tekst pt. *Dobrymi chęciami piekło brukowane*, „Tydzień Polski” – tygodniowy dodatek kulturalny do „Nowego Dziennika”, 11 III 1972. Artykuł został także zamieszczony w nowojorskim „Nowym Dzienniku” (21 III 1972), detroickim „Dzienniku Polskim” (28 III 1972) i biuletynie „Kombatant w Ameryce” (1972, nr 2).

zowała z nim nowojorska Fundacja Kościuszkowska²⁶, która z tej okazji wystosowała zaproszenia skierowane do polonijnych organizacji i instytucji naukowych, w tym także do Instytutu Józefa Piłsudskiego. Zaproszenie to, a przede wszystkim samo zorganizowanie spotkania na terenie szanowanej instytucji polonijnej z wysokim przedstawicielem reżimu komunistycznego spotkało się z natychmiastową negatywną reakcją władz Instytutu. Do prezesa Fundacji Kościuszkowskiej Eugeniusza Kusielewicz²⁷ wysłano pismo, w którym poinformowano go, że „ze względu na postawę i działalność polityczną Klimaszewskiego [Instytut] nie będzie reprezentowany”²⁸. Ponadto 23 lutego na spotkanie z Kusielewiczem udali się przedstawiciele trzech polskich organizacji, które w dalszym ciągu nieugięte stały na gruncie niepodległościowym: Stanisław Gierat²⁹ ze Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Ameryce³⁰ (był jednocześnie członkiem Rady Instytutu Józefa Piłsudskiego), Zbigniew Konikowski ze Stowarzyszenia Weteranów Armii Polskiej w Ameryce³¹ i – w zastępstwie za chorującego w tym czasie prezesa IJPA Wiesława Domaniewskiego³² – dr Jan Fryling³³.

W czasie dyskusji Gierat poddał ostrej krytyce zaproszenie komunistycznego dygnitarza i prezesa TLP „Polonia” – organizacji, której celem „jest dywersja wśród emigracji i osłabienie jej antykomunistycznego frontu”. Zwrócił on także uwagę, że kierownictwo SPK w Ameryce, które udzielało do tego czasu Fundacji Kościuszkowskiej moralnego

²⁶ Fundacja Kościuszkowska – amerykańsko-polska instytucja kulturalno-oświatowa założona przez Stefana Mierzwę (1925).

²⁷ Eugeniusz Franciszek Wincenty Kusielewicz (1930–1996), historyk, działacz polonijny, dr; absolwent St. John College w Nowym Jorku (1952), doktoryzował się na University of Fordham w Nowym Jorku; wykładowca St. John College w Nowym Jorku (od 1955); wiceprezes Fundacji Kościuszkowskiej (1965–1970), dyrektor wykonawczy i prezes Fundacji Kościuszkowskiej (1970–1979); członek Rady IJPA (5 IV 1963 r. – 17 III 1967 r.), zmarł w Nowym Jorku. IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 4–8, Księgi protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 1–5 (1943–1989); IJPA, AOs, zesp. 154, sygn. 559, Eugeniusz Kusielewicz; M. Graban, *Kusielewicz Eugene Francis Vincent* [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 3, red. K. Dopierała, Toruń 2004, s. 99–100.

²⁸ IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 6, Księga protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 3 (1969–1977), Załącznik nr 2 do Protokołu posiedzenia Rady Instytutu odbytego w dniu 11 V 1972 r., s. 1.

²⁹ Stanisław Gierat (1903–1977), działacz polonijny; wyjechał do Stanów Zjednoczonych (maj 1948 r.); członek Stowarzyszenia Weteranów Armii Polskiej w Ameryce (16 XI 1951 r. – czerwiec 1952 r.); doprowadził do zorganizowania Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Ameryce, którego przez wiele lat był prezesem, przewodniczący Zespołu Członków IV Rady Narodowej RP w Ameryce, współorganizator pierwszego Komitetu Skarbu Narodowego w Nowym Jorku; wspierał gen. Sosnkowskiego w jego Akcji Zjednoczeniowej, ostrzegał działaczy polonijnych przed komunistyczną dywersją wśród Polonii; reprezentował Stowarzyszenie Polskich Kombatantów w Ameryce w Kongresie Polonii Amerykańskiej; długoletni członek IJPA; członek Rady Instytutu (14 IX 1965 r. – 30 V 1977 r.); zmarł w Bethlehem (Connecticut). IJPA, AOs, zesp. 45, Kolekcja: Stanisław Gierat; IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 4–8, Księgi protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 1–5 (1943–1989).

³⁰ Stowarzyszenie Polskich Kombatantów w Ameryce – organizacja założona w Nowym Jorku przez żołnierzy z PSZ na Zachodzie.

³¹ Stowarzyszenie Weteranów Armii Polskiej w Ameryce – organizacja założona w Cleveland przez żołnierzy z Armii Polskiej we Francji.

³² Wiesław Domaniewski (1896–1992), żołnierz, prawnik, działacz polonijny; radca ekonomiczny Ambasady RP w Waszyngtonie (1942–1944); długoletni członek IJPA, przewodniczący Komisji Rewizyjnej (1958), skarbnik Instytutu (17 III 1972 r. – 1980 r.), członek Rady Instytutu (28 III 1967 r. – 25 III 1987 r.), prezes IJPA (28 III 1969 r. – 17 III 1972 r.); zmarł w Bydgoszczy. IJPA, AOs, zesp. 154, sygn. 225, Wiesław Domaniewski; IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 4–8, Księgi protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 1–5 (1943–1989).

³³ IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 6, Księga protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 3 (1969–1977), Załącznik nr 2 do Protokołu posiedzenia Rady Instytutu odbytego w dniu 11 V 1972 r., s. 1–2.

**Wiesław Domaniewski, prezes Instytutu
w latach 1969–1972. IJPA**

Ostatni z zabierających głos, Zbigniew Konikowski, także skrytykował decyzję o zorganizowaniu odczytu Klimaszewskiego. Zakwestionował przy tym naukowy charakter jego podróży do Stanów Zjednoczonych i zwrócił uwagę na jej propagandowe cele. Zauważył, że członkowie SWAP w Ameryce, którzy w czasie II wojny światowej walczyli ramię w ramię z żołnierzami amerykańskimi, widzieli w Klimaszewskim agenta reżimu komunistycznego, który zwalczał Stany Zjednoczone i rządzącego nimi prezydenta Richarda Nixona³⁵. Powyższe argumenty nie zmieniły stanowiska Kusielewicz, który upierał się przy ocenie wizyty Klimaszewskiego w Nowym Jorku jako naukowej. Prezes Fundacji Kościuszkowskiej usprawiedliwiał się, że zorganizowanie odczytu prezesowi Towarzystwa „Polonia” zostało w rzeczywistości wymuszone przez wicepremiera PRL Wincentego Kraśkę, który miał zagrozić, iż jeśli do takiego gestu nie dojdzie, to władze nie pozwolą na wyjazd do USA ani jednemu młodemu człowiekowi na stypendium przyznawane przez Fundację Kościuszkowską³⁶.

i materialnego wsparcia, powinno być wcześniej poproszone o wyrażenie własnej opinii przed podjęciem przez jej kierownictwo ostatecznej decyzji. Przy okazji wyraził niezadowolenie z faktu, że w trakcie pokazu filmów polskich, zorganizowanego wcześniej przez kierownictwo Fundacji Kościuszkowskiej, słowo wstępne wygłosił „agent «Paxu» Wojciech Żukrowski”³⁴.

Jan Fryling stwierdził natomiast, że celem Towarzystwa „Polonia” jest penetracja środowisk emigracyjnych przez komunistycznych agentów. Uważał, że podkreślanie rzekomej bezpartyjności Klimaszewskiego, jak to uczyniono w komunikacie zamieszczonym na łamach wydawanego w Nowym Jorku „Nowego Dziennika”, miało ułatwić mu działalność wśród Polonii amerykańskiej.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, s. 3.

³⁶ P. Kardela, *Stanisław Gierat 1903–1977. Działalność społeczno-polityczna*, Szczecin 2000, s. 392.

Na wystąpienie Klimaszewskiego stanowczo zareagował Stanisław Gierat. Swoj sprzeciw wyraził w liście do Władysława Stępnia. Pisał w nim m.in., że postępowanie Kusielewicza było albo przejawem jego naiwności, albo szukał jedynie kiepskich argumentów, które miały wytłumaczyć jego uległość w stosunku do planów władz w Warszawie. Uważał – zgodnie zresztą z prawdą – że ściąganie studentów polonijnych do kraju na kursy wakacyjne było głównym programem reżimu komunistycznego, a z kolei na stypendia dla młodzieży wysyłanej z Polski do Ameryki pieniądze przekazywała Fundacja Kościuszkowska. Jednocześnie młodzież ta – jego zdaniem – w rzeczywistości była oceniana przez samą Fundację nie na podstawie kwalifikacji naukowych, ale zgodnie z opiniami politycznymi wyrażanymi przez warszawskich urzędników³⁷. W liście Gierat poinformował ponadto, że w trakcie tego samego spotkania Kusielewicz przyznał, iż „zawarł umowę z Towarzystwem Łączności na druk 10 książek w kraju w języku polskim dla Polonii amerykańskiej. Na moje zapytanie, czy to znowu nie będzie nowa afera w rodzaju wydawnictwa *Poland* – Kusielewicz odpowiedział, że treść książek przed drukiem będzie badać komisja profesorska powołana przez Fundację [Kościuszkowską]. Można bez przesady powiedzieć, że Kusielewicz zszedł już do roli klienta reżimu warszawskiego, a Fundację Kościuszkowską usiłuje sprowadzić do roli instytucji dyspozycyjnej Towarzystwa Łączności «Polonia» i dostarczania pieniędzy dla stypendystów politruków, i na zakup książek propagandowych komunistycznych”³⁸. Na temat współpracy władz komunistycznych z prezesem Fundacji Kościuszkowskiej Eugeniuszem Kusielewiczem pisano także na łamach wydawanego przez SPK biuletynu „Kombatant w Ameryce”: „Wnioskować można, że Fundacja Kościuszkowska – ta wielce zasłużona instytucja Polonii amerykańskiej – staje się pomostem dla Towarzystwa Łączności do przeczucania do Ameryki wydawnictw «o dorobku kultury polskiej», opracowywanych pod kolor reżimu komunistycznego, jak to niedawno miało miejsce z książką *Poland* wydaną przez Seminarium Duchowne i Zakłady Naukowe w Orchard Lake”³⁹.

Konflikt wokół wizyty Klimaszewskiego przeniósł się także do „Nowego Dziennika”, którego redaktor naczelny, związany z Instytutem Józefa Piłsudskiego, Tadeusz Siuta⁴⁰ odmówił zamieszczenia w najbliższym numerze gazety biogramu i zdjęcia Klimaszewskiego. Na ten temat pisał w swoim oświadczeniu także Jan Fryling, powołując się na przebieg rozmowy telefonicznej odbytej 28 lutego ze Stanisławem Gieratem⁴¹.

³⁷ *Ibidem*, s. 393–394.

³⁸ Cyt. za: *ibidem*.

³⁹ *Szturm reżimu komunistycznego na pozycje kulturalne Polonii amerykańskiej. Współpraca Fundacji Kościuszkowskiej z Towarzystwem Łączności „Polonia”*, „Kombatant w Ameryce” 1972, nr 2, s. 10–11.

⁴⁰ Tadeusz Siuta (1913–1978), dziennikarz, działacz polonijny; wyjechał do Stanów Zjednoczonych (6 IV 1960 r.); pracownik „Nowego Świata” w Nowym Jorku, z czasem został jego redaktorem naczelnym; po likwidacji „Nowego Świata” objął funkcję redaktora naczelnego kontynuacji pisma – „Nowego Dziennika” (luty 1971 r. – 3 IX 1976 r.); członek Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Ameryce, redaktor periodyku Stowarzyszenia „Kombatant w Ameryce” (31 III 1962 r. – 30 VI 1978 r.); członek IJPA (od 16 XI 1976 r.), Rady Instytutu (15 III 1977 r. – 30 VI 1978 r.); redaktor naczelny „Niepodległości” (doprowadził do wydania tomów 11. i 12.), jednocześnie szef działu bibliotecznego Instytutu; zmarł w Nowym Jorku. IJPA, AOs, zesp. 154, sygn. 920, Tadeusz Siuta; IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 4–8, Księgi protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 1–5 (1943–1989).

⁴¹ IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 6, Księga protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 3 (1969–1977), Załącznik nr 2 do Protokołu posiedzenia Rady Instytutu odbytego w dniu 11 V 1972 r., s. 4. Ciągły opór

Środowisko „niezlomnych” w tym czasie było już przekonane, że Kusielewicz w swoich kontaktach z władzami PRL nie ograniczał się jedynie do wymiany kulturalnej, ale był także obrońcą ich polityki i pomagał w rozbijaniu jedności środowiska niepodległościowego Polonii. Dlatego też prowadziło ono rozmowy mające na celu doprowadzenie do usunięcia Kusielewicza z zajmowanego stanowiska. Wspominał o tym np. Jerzy Lerski⁴² w liście skierowanym do Józefa Kleszczyńskiego: „Wobec szkodliwej akcji prezesa Fundacji Kościuszkowskiej Kusielewicza, który nie tylko wygłupia się przeciwko emigracji niepodległościowej, ale co gorsza podpisuje idiotyczną umowę z reżimem, która oddaje [...] kontrolę nad wymianą naukową w ręce zbirów UB. Wobec tego należy tego gagatka niezwłocznie usunąć”⁴³.

Projekt planu zabezpieczenia zbiorów i majątku Instytutu

Tadeusz Katelbach uważał, że podjęcie przez polskie władze komunistyczne akcji skierowanej przeciwko środowisku polonijnemu w Stanach Zjednoczonych przyczyni się także do bezpośredniego ataku na Instytut Józefa Piłsudskiego.

W związku z tym zdecydował się, przy akceptacji prezesa Wiesława Domaniewskiego, przygotować i przedstawić na posiedzeniu Rady jesienią 1972 r. projekt, który miał na celu przyspieszenie prac nad zabezpieczeniem znajdujących się w Instytucie zasobów archiwalnych⁴⁴. W przygotowanym tekście⁴⁵ Katelbach pisał: „W trosce, aby archiwa, biblioteka i majątek Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce – zanim nie zostaną przekazane odrodzonemu w wolnej Polsce Instytutowi lub innej instytucji zajmującej się badaniami najnowszej historii Polski – nie dostały się w niepowołane ręce, zwłaszcza reżimu komunistycznego, Rada Instytutu, na posiedzeniu w dniu ... uchwała przedłożyć najbliższemu Walnemu Zgromadzeniu następujący wniosek.

1. Walne Zgromadzenie powołuje do życia Zespół Powierniczy (Trust) złożony z 9, względnie 11 członków.

2. Trust zgodnie z obowiązującymi przepisami opracuje swój statut oraz powoła trzyosobowy Zarząd. Pierwszym prezesem Trustu będzie obecny prezes Instytutu, dr Jan Fryling.

Siuty przeciwko nawiązywaniu współpracy przez Polonię amerykańską z władzami komunistycznymi w Polsce stał się jedną z głównych przyczyn jego odejścia ze stanowiska redaktora w „Nowym Dzienniku”. Zob. Z. Bau, *Wspomnienie o Tadziu*, „Kombatant w Ameryce” 1978, nr 3–4, s. 22–23.

⁴² Jerzy Lerski, właśc. Jerzy Sołtysik (1917–1992), prawnik, historyk, prof.; kurier Rządu RP na uchodźstwie; członek Polskiego Ruchu Wolnościowego „Niepodległość i Demokracja”; założyciel i członek Północno-Amerykańskiego Studium Spraw Polskich; długoletni członek IJPA, w tym Rady Instytutu (5 XII 1969 r. – 20 III 1970 r.); zmarł w San Francisco. IJPA, AOs, zesp. 154, sygn. 595, Jerzy Lerski; *Śp. Jerzy Lerski*, „Kombatant w Ameryce” 1993, nr 1, s. 12.

⁴³ Cyt. za: S. Cenckiewicz, *op. cit.*, s. 560.

⁴⁴ IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 6, Księga protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 3 (1969–1977), Załącznik nr 3 do Protokołu posiedzenia Rady Instytutu odbytego w dniu 11 V 1972 r., s. 3–4.

⁴⁵ Tekst projektu pt. „Projekt uchwały Rady Instytutu w sprawie zabezpieczenia majątku Instytutu” Katelbach przygotował we współpracy z radcą prawnym tej instytucji mecenasem Oskarem Schenkerem. Oskar Schenker (1900–1986), prawnik, działacz polonijny; w czasie II wojny światowej znalazł się w Stanach Zjednoczonych, gdzie po ukończeniu studiów prawniczych prowadził w Nowym Jorku kancelarię adwokacką; działacz m.in. Bratniej Pomocy i Związku Prawników Polskich; długoletni członek i radca prawny IJPA, współtwórca jego statutu, członek Rady Instytutu (28 III 1969 r. – 12 X 1985 r.). IJPA, AOs, zesp. 154, sygn. 899, Oskar Schenker; B. Wierzbiański, *Dr Oskar Schenker – wspomnienie*, „Nowy Dziennik”, 3 VI 1987.

3. W razie śmierci jednego z członków Trustu pozostali członkowie powołają bezwzględnie, drogą kooptacji, nowego członka Zespołu Powierniczego.

4. W razie podjęcia przez Walne Zgromadzenie uchwały o likwidacji Instytutu piecza nad całym jego majątkiem przechodzi w ręce Trustu, który zdecyduje o miejscu, w którym będą przechowywane archiwa i biblioteka, do chwili gdy zostaną przekazane wolnej Polsce.

5. Trust składać będzie corocznie Walnemu Zgromadzeniu sprawozdanie ze swojej działalności i o zmianach w jego składzie.

Z chwilą gdy zapadnie uchwała Rady o przedłożeniu powyższego wniosku Walnemu Zgromadzeniu, Rada zwróci się do p[ana] mecenasa O[skara] Schenkera z prośbą o przedstawienie wniosku w sprawie ewentualnych zmian w statucie Instytutu⁴⁶. Ostatecznie, mimo podjętych przygotowań, zdecydowano się nie omawiać tego projektu w trakcie marcowego posiedzenia Rady Instytutu⁴⁷. Decyzja ta stała się pretekstem do odłożenia na kilka lat kwestii związanej z zabezpieczeniem zarówno Instytutu, jak i będących w jego posiadaniu zbiorów.

Zmiana statutu Instytutu

Do kwestii zabezpieczenia zbiorów Instytutu powrócono w trakcie posiedzenia Rady w styczniu 1976 r. Aby osiągnąć ten cel, niezbędne były zmiany w statucie nowojorskiej placówki archiwalno-naukowej. Zwolennicy ich przeprowadzenia wysuwali na pierwszy plan potrzebę ochrony Instytutu nie tylko przed niepożądaną ingerencją z zewnątrz, lecz także przed możliwością – ich zdaniem realną – przejęcia Instytutu przez osoby niepowołane. Jedną z głównych osób dostrzegających konieczność dokonania zmian w statucie był Waław Jędrzejewicz⁴⁸. W liście do Stanisława Biegańskiego poinformował go, że w trakcie posiedzenia Rady w styczniu 1976 r. uchwalono założenia, które miały zostać ujęte w projekcie nowego statutu. Głównym ich celem było sprowadzenie Walnego Zgromadzenia jedynie do roli „ciała doradczego, a władza nad działalnością [Instytutu] spoczywać będzie w rękach dyrektorów (do 21 maksimum), wybieranych właściwie dożywotnio. Oni w miarę ubytku czy [też] rezygnacji sami dokonają kooptacji następców. Uważamy, że ta forma charakteru fundacji (jak np. Fundacja Jurzykowskiego czy Fundacja Kościuszki w N[ew] Y[ork]) zapewni polityczną stałość organizacji i uniemożliwi w przyszłości infiltrację reżimu”⁴⁹.

⁴⁶ IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 6, Księga protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 3 (1969–1977), Załącznik nr 3 do Protokołu posiedzenia Rady Instytutu odbytego w dniu 7 IX 1972 r., s. 3; *ibidem*, Załącznik nr 5 do Protokołu posiedzenia Rady Instytutu odbytego w dniu 30 XI 1972 r. W czasie spotkania Rady 11 I 1973 r. nie doszło jednak do omówienia tego projektu, gdyż nie był obecny na nim główny referent – Tadeusz Katelbach. W tym okresie projekt został skierowany do zaopiniowania przez radcę prawnego Instytutu. *Ibidem*, Protokół posiedzenia Rady Instytutu odbytego w dniu 11 I 1973 r., s. 1.

⁴⁷ *Ibidem*, Protokół posiedzenia Rady Instytutu odbytego w dniu 1 III 1973 r., s. 3.

⁴⁸ *Ibidem*, Załącznik nr 1 do Protokołu posiedzenia Rady Instytutu odbytego w dniu 27 I 1976 r. Zob. też IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 10, Księga protokołów walnych zgromadzeń Instytutu Piłsudskiego, t. 2 (1968–1976), Protokół XXXIII Walnego Zgromadzenia członków Instytutu odbytego w dniu 19 III 1976 r., s. 1. Na temat zmian w statucie pisał K. Langowski, *op. cit.*, s. 295–296, 300–304.

⁴⁹ IJPA, AOs, zesp. 154, sygn. 031, Stanisław Biegański, List Waława Jędrzejewicza do Stanisława Biegańskiego, b.m., 28 I 1976 r.

Na XXXIII Walnym Zgromadzeniu członków IJPA, które odbyło się 19 marca 1976 r., projekt spotkał się ze sprzeciwem niektórych działaczy Instytutu. W czasie dyskusji swoje uwagi zgłosili m.in. Stanisław Gierat, Janusz Krzyżanowski⁵⁰, Leopold Obierek⁵¹ i Eugeniusz Witt⁵².

Za przyjęciem projektu bez zastrzeżeń opowiedzieli się z kolei m.in. Anna Mars⁵³, ks. Zdzisław Musialik, Tadeusz Katelbach, Michał Budny⁵⁴, Piotr Wandycz⁵⁵, Wiesław

⁵⁰ Janusz Krzyżanowski (1921–2019), działacz społeczny; więzień łagrów sowieckich; żołnierz AP w ZSRS (1941); w Iranie przydzielony do szkoły podchorążych 8. DP (1942), po przerzuceniu na Wyspy Brytyjskie w SBS, następnie w Oddziale Specjalnym Sekcji Dyspozycyjnej Sztabu NW; członek Polskiego Korpusu Przystosowania i Rozmieszczenia (1946–1947); wyjechał do Stanów Zjednoczonych (1951), współorganizował Stowarzyszenie Polskich Kombatantów w Ameryce (1953), prezes ZG SPK (1957–1960, 1972–1993, 1996–2012); zastępca prezesa Polskiego Komitetu Imigracyjnego w Nowym Jorku (od 1981); członek Rady Dyrektorów Kongresu Polonii Amerykańskiej (1964–2012), Rady IJPA (od 31 I 1978 r.), Komisji Rewizyjnej Instytutu (11 III 1997 r. – 13 III 2010 r.), zmarł w Newark w New Jersey. IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 4–8, Księgi protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 1–5 (1943–1989); *W USA zmarł plk Janusz Krzyżanowski*, <https://dzieje.pl/aktualnosci/w-usa-zmarl-plk-janusz-krzyzanowski> (dostęp 12 IV 2019 r.).

⁵¹ Leopold Obierek (1902–1986), ppor., prawnik; wyjechał do Stanów Zjednoczonych (sierpień 1941 r.); inspektor w Dziale Pomocy Ambasady RP w Waszyngtonie (luty 1942 r.), następnie zastępca kierownika tego działu (do 5 VII 1945 r.); kierownik administracji „Tygodnika Polskiego” w Nowym Jorku (sierpień 1945 r.); twórca wydawnictwa „Biblioteka Polska” (jesień 1945 r.); kierownik spółki wydawniczej „Czas” i redakcji tygodnika „Czas” (wrzesień 1948 r. – listopad 1960 r.); prezes spółki i jednocześnie kierownik dziennika „Nowy Świat” (listopad 1960 r. – listopad 1969 r.); długoletni członek IJPA, członek Rady Instytutu (18 III 1966 r. – 13 III 1969 r.); zmarł w Nowym Jorku. IJPA, AOs, zesp. 154, sygn. 720, Leopold Obierek; IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 4–8, Księgi protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 1–5 (1943–1989).

⁵² Eugeniusz Witt (1922–2015), ppor., działacz niepodległościowy; wyjechał do Stanów Zjednoczonych (1948); członek Stowarzyszenia Weteranów Armii Polskiej w Ameryce (6 II 1949 r. – wrzesień 1952 r.); jeden z założycieli Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Ameryce (1953), komendant Koła Macierzystego SPK w Nowym Jorku; po odejściu z SPK ponownie wstąpił do SWAP (grudzień 1970 r.); długoletni członek IJPA, członek Komisji Rewizyjnej Instytutu (16 III 1973 r. – 21 III 1975 r.); zmarł w Whitestone w Nowym Jorku. IJPA, AOg, zesp. 45, Kolekcja: Stanisław Gierat; IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 4–8, Księgi protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 1–5 (1943–1989); IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 9–11, Księgi protokołów walnych zgromadzeń Instytutu Piłsudskiego (1943–1976); List Teofila Lachowicza do Krzysztofa Langowskiego, Nowy Jork, 1 III 2015 r. (zbiory prywatne autora); *Eugeniusz Witt*, „Kurier Plus”, 7 III 2015; T. Lachowicz, *Odszedł zasłużony działacz SWAP*, „Nowy Dziennik”, 7 III 2015.

⁵³ Anna Mars (1907–1989), historyk sztuki, działacz polonijny, dr; po wojnie wyemigrowała do Nowego Jorku; przekazała do IJPA materiały archiwalne dotyczące I wojny światowej (1951); opracowywała główne kolekcje archiwalne Instytutu; członek Rady Instytutu (15 III 1974 r. – 25 III 1987 r.), zastępca prezesa Instytutu (3 III 1977 r. – 17 III 1983 r.); z powodu pogarszającego się zdrowia powróciła do Polski (1986); zmarła w Krakowie. IJPA, AOs, zesp. 154, sygn. 637, Anna Mars; IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 4–8, Księgi protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 1–5 (1943–1989).

⁵⁴ Michał Budny (1907–1995), dyplomata, działacz polonijny; osiedlił się w Nowym Jorku; długoletni członek IJPA, członek Rady Instytutu (18 III 1966 r. – 7 XII 1991 r.); dyrektor Instytutu (17 III 1972 r. – 18 III 1982 r.), zastępca prezesa Instytutu (18 III 1982 r. – 17 III 1983 r.); redaktor rocznika „Niepodległość” (1984–1988). *Who's Who...*, s. 51; IJPA, AOs, zesp. 154, sygn. 122, Michał Budny; IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 4–8, Księgi protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 1–5 (1943–1989); *Śp. Michał Budny*, „Biuletyn Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce”, listopad 1995, s. 12.

⁵⁵ Piotr Stefan Wandycz (1923–2017), historyk, prof.; wyjechał do USA (1951); wykładowca historii Europy Środkowo-Wschodniej na Indiana University w Bloomington (1954–1966), pracownik naukowy na Uniwersytecie Harvarda w Cambridge (1963–1965), profesor nadzwyczajny, a następnie zwyczajny na Yale University w New Haven w Connecticut (1966–1997), *visiting professor* na Uniwersytecie Columbia w Nowym Jorku (1967, 1969, 1975); członek Polskiego Ruchu Wolnościowego „Niepodległość i Demokracja” w Wielkiej Brytanii i Stanach Zjednoczonych (1945–1991); członek Polskiego Instytutu

Domaniewski i Oskar Schenker. Obierek namawiał do utrzymania walnych zgromadzeń członków i Komisji Rewizyjnej. Z kolei Gierat protestował przeciwko głównej koncepcji, która miała na celu przekształcenie Instytutu w rodzaj fundacji, z jednoczesnym pozbawieniem jej członków prawa głosu. Takie rozwiązanie uważał za sprzeczne z zasadami demokracji⁵⁶. Zwolennicy tej formuły podkreślali z kolei, że głównym celem reformy było zabezpieczenie majątku Instytutu przed możliwością jego przejścia w niepowołane ręce. Podkreślali przy tym, m.in. Tadeusz Katelbach i Piotr Wandycz, że w proponowanych zmianach nie chodziło o jakikolwiek zamach na demokrację. Ten ostatni stwierdził, że „Instytut nie jest organizacją polityczną, wobec której reakcja p[ana] Gierata mogłaby być uznana za słuszną, lecz jest placówką *par excellence* naukowo-badawczą, która bynajmniej nie musi kierować się decyzjami czysto demokratycznymi”⁵⁷. W końcowym głosowaniu projekt nowego statutu uzyskał akceptację zebranych i dzięki temu udało się zamknąć kilkuletni proces mający na celu zabezpieczenie nowojorskiego Instytutu i jego zbiorów.

Naukowego, jego prezes (1999–2008); długoletni członek IJPA, członek Rady Instytutu (22 III 1966 r. – 20 VI 2008 r.); zmarł w Branford w Connecticut. IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 4–8, Księgi protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 1–5 (1943–1989); *Who's Who...*, s. 484–485; WueM, *Zmarł prof. Piotr Wandycz*, „Nowy Dziennik”, 3 VIII 2017.

⁵⁶ IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 10, Księga protokołów walnych zgromadzeń Instytutu Piłsudskiego, t. 2 (1968–1976), Protokół XXXIII Walnego Zgromadzenia członków Instytutu odbytego w dniu 19 III 1976 r., s. 4–5.

⁵⁷ *Ibidem*.

ANEKS

1972, Nowy Jork – Oświadczenie dyrektora Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce dr. Jana Frylinga dotyczące wydania książki Andrzeja Zieleniewicza pt. „Poland” oraz odczytu wiceprzewodniczącego Rady Państwa PRL prof. Mieczysława Klimaszewskiego w siedzibie Fundacji Kościuszkowskiej w Nowym Jorku

^aOświadczenie dyr[ektora Jana] Frylinga^a

Staliśmy i stoimy na stanowisku, że Instytut Józefa Piłsudskiego nie jest instytucją polityczną. Jest natomiast instytucją ideową, na co wskazuje wyraźnie jego nazwa, cytująca patrona Instytutu. Ten ideowy sztandar kazał nam ostatnio zająć dwukrotnie stanowisko. Wydana niedawno książka *Poland*, mająca być rzekomo przeznaczonym dla naukowców źródłem informacji o Polsce, jest w istocie przedstawieniem Polski wedle ustalonych schematów propagandowych reżimu komunistycznego. Instytut zainteresował się tą książką tylko z tego względu, że wydawcą jest^b °S[ain]t Mary’s° Lake College, a wśród wydawców i redaktorów widnieją nazwiska osób otoczonych szacunkiem wśród Polonii. Z inicjatywy Prezydium Instytutu senator [Tadeusz] Katelbach opracował krytyczny artykuł o tej książce, który ukaże się na łamach prasy emigracyjnej.

Dru ga sprawa jest następująca:

Instytut nasz otrzymał zaproszenie Fundacji Kościuszkowskiej na odczyt dr. Mieczysława Klimaszewskiego, rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego, mający się odbyć 1 marca br. w sali Fundacji Kościuszkowskiej. W zaproszeniu nie wspomniano o tym, że dr Klimaszewski jest wysokim dygnitarzem reżimu komunistycznego, będąc zastępcą [Józefa] Cyrankiewicza jako wiceprzewodniczący Rady Państwa oraz będąc prezesem Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną. Odpowiadając na zaproszenie, Instytut powiadomił prezesa Fundacji Kościuszkowskiej dr. [Eugeniusza] Kusielewicza, że ze względu na „postawę i działalność polityczną dr. Klimaszewskiego na odczycie jego nie będzie reprezentowany”.

W dniu 28 lutego br. udali się do dr. Kusielewicza przedstawiciele tutejszych organizacji polskich stojących na gruncie ideologii niepodległościowej, a mianowicie imieniem SPK prezes [Stanisław] Gierat, imieniem SWAP sekretarz^d [Zbigniew] °Konikowski° oraz imieniem Instytutu Józefa Piłsudskiego – w zastępstwie niedomagającego prezesa [Wiesława] Domaniewskiego – dr Jan Fryling. Rozmowa trwała półtorej godziny, a jej przebieg w skróceniu był następujący:

Prezes Gierat ostro skrytykował zaproszenie dr. Klimaszewskiego do wygłoszenia odczytu w Fundacji Kościuszkowskiej. Klimaszewski jest dygnitarzem reżimu komunistycznego i prezesem Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną. Celem tego Towarzystwa jest dywersja wśród emigracji i osłabienie jej antykomunistycznego frontu. SPK, udzielając Fundacji Kościuszkowskiej moralnego i materialnego wsparcia,

^{a-a} Wpisano i podkreślono odręcznie.

^b Z prawej strony odręcznie skreślono: Orchard.

^{c-c} Wpisano odręcznie.

^d Z prawej strony odręcznie skreślono: Kimikowski.

powinno być konsultowane przed powzięciem podobnych decyzji. Czy Klimaszewski jest, czy nie „jest” członkiem partii komunistycznej, nie ma znaczenia wobec faktu, że wykonuje robotę dla reżimu komunistycznego. Prezes Gierat bardzo stanowczo skrytykował również fakt, że pokaz filmów polskich, zorganizowany przez Fundację Kościuszkowską, poprzedził słowem wstępnym agent „Paxu” [Wojciech] Żukrowski.

Dr Fryling przypomniał, że pismo Instytutu Piłsudskiego do dr. Kusielewicza, wysłane po otrzymaniu zaproszenia na odczyt dr. Klimaszewskiego, sprecyzowało nasze stanowisko wobec odczytu Klimaszewskiego. Towarzystwo „Polonia”, na którego czele on stoi, ma za zadanie penetrację ośrodków emigracyjnych przez agentów komunistycznych. Podkreślanie bezpartyjności Klimaszewskiego, jak to zrobił np. inspirowany komunikat w „Nowym Dzienniku”, miałyby tylko ułatwić jego robotę wśród Polonii amerykańskiej. Urządzenie tego odczytu zaszkodzi opinii Fundacji Kościuszkowskiej, a mogłoby spowodować bardzo niepożądane demonstracje ze strony gorętszych, a nieodpowiedzialnych grup antykomunistycznych.

Sekretarz SWAP Konikowski w przemówieniu łagodnym co do formy, a bardzo silnym w treści, poddał surowej krytyce urządzenie odczytu Klimaszewskiego. Zakwestionował rzekomo naukowy charakter podróży Klimaszewskiego, podkreślając jej propagandowe cele. Do zarzutów podniesionych przez poprzednich mówców, które w zupełności podziela, dodał następujące oświadczenie: „Członkowie SWAP – byli żołnierze armii, która była sprzymierzona z armią Stanów Zjednoczonych A[meryki] P[ółnocnej], oraz obywatele St[anów] Zjednoczonych A[meryki] P[ółnocnej] – widzą w Klimaszewskim agenta reżimu zwalczającego wszelkimi środkami zarówno Stany Zjednoczone, jak i ich prezydenta [Richarda Nixona]”.

Dr Kusielewicz w długim wywodzie wskazał powody, dla których Fundacja Kościuszkowska zmuszona jest utrzymywać dobre stosunki z reżimem komunistycznym. Idzie tu przede wszystkim o wymianę studentów – stypendystów, która zdaniem dr. Kusielewicza daje pewne korzyści. Np. twierdził on, że studenci amerykańscy wracają z Polski z przekonaniem o wyższości ustroju demokratycznego nad totalitaryzmem. Pobyt dr. Klimaszewskiego w Stanach [Zjednoczonych] ma charakter naukowy, a nie polityczny. Fundacja Kościuszkowska, która jest organizacją apolityczną, otrzymawszy od dr. Klimaszewskiego do wyboru parę [zapropozowanych] tematów odczytu, odrzuciła te, które mogły mieć akcenty polityczne, np. „Sytuacja obecna w Polsce”. Rozmowa zakończyła się po wyjaśnieniu przez każdą ze stron zajętego stanowiska.

Dodatkowo zaznaczyć, że obydwie ośrodki emigracyjne w Londynie¹ posiadają informację, że w uchwalonym budżecie państwowym PRL znajduje się pozycja wspomnianego Towarzystwa, dla którego przewidziano etaty 30 urzędników oraz osobny budynek.

^{c-c} *Przekreślono maszynowo.*

¹ Jan Fryling pisał na temat dualizmu władzy na uchodźstwie, który powstał po kryzysie zjednoczeniowym w 1954 r. i pozostaniu prezydenta Augusta Zaleskiego na zajmowanym stanowisku po zakończeniu przez niego siedmioletniej kadencji. Wokół prezydenta powstał tzw. Obóz Zamkowy. Większość polityków emigracyjnych na czele z Władysławem Andersem, Tadeuszem Borem-Komorowskim i Edwardem Raczyńskim wypowiedziała posłuszeństwo Zaleskiemu i od 1954 r. działała w tzw. Radzie Trzech, która – będąc organem niekonstytucyjnym w stosunku do Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na Uchodźstwie – miała prerogatywy urzędu prezydenta. „Rada Trzech” uległa rozwiązaniu po śmierci prezydenta Zaleskiego (1972).

28 lutego br. o godz[inie] 11[.00] wiecz[orem] zatelefonował do mnie Gierat, podając mi następującą informację: „Dziś po południu przybył do redaktora «Nowego Dziennika» p[ana] Tadeusza Siuty skarbnik tego pisma p[an] Marian Świącicki, a wręczywszy mu nadesłaną przez dr. Kusielewicza biografię i fotografię dr. Klimaszewskiego, zażądał, aby zostały umieszczone na pierwszej stronie «Nowego Dziennika». Odpowiedź red[aktora] Siuty brzmiała: «Ta biografia i fotografia nie zostaną umieszczone ani na pierwszej, ani na trzynastej stronie »Nowego Dziennika«, bo taka strona nie istnieje». Pan Marian Świącicki po porozumieniu z ojcem p[anem] Zbigniewem Aleksandrem Świącickim, którego «Nowy Dziennik» określa jako dyrektora wydawnictwa, żądanie swe p[anu] Siucie powtórzył. Redaktor Siuta – w obecności członków redakcji – oświadczył: «Panowie w sprawach redakcyjnych nie macie nic do gadania. Biografię i fotografię Klimaszewskiego możecie umieścić, kiedy mnie już w »Nowym Dzienniku« nie będzie»”.

Źródło: IJPA, [AW], zesp. 174, sygn. 6, Księga protokołów Rady Instytutu Piłsudskiego, t. 3 (1969–1977), Załącznik nr 2 do Protokołu posiedzenia Rady Instytutu odbytego w dniu 11 V 1972 r., s. 4, mps.

STRESZCZENIE

W pierwszej połowie lat siedemdziesiątych XX w. członkowie Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce byli zaniepokojeni zwiększającym się zainteresowaniem władz w Warszawie polskim środowiskiem emigracyjnym w Stanach Zjednoczonych. Zabiegi, które zostały podjęte przez komunistów, miały przede wszystkim na celu szybkie doprowadzenie do rozbitcia spójności środowiska emigracji niepodległościowej. Działacze IJPA niepokoił się, że nowe podejście władz PRL do polskiego środowiska niepodległościowego w USA może doprowadzić nie tylko do jego dezintegracji, lecz także do przejęcia przez komunistów nowojorskiej placówki archiwalno-naukowej. Dlatego też przystąpili do dyskusji nad realizacją projektu, który miał definitywnie zabezpieczyć Instytut i zgromadzone w nim zbiory. Ostatecznie zdecydowano się znowelizować statut IPJA, który z małymi zmianami obowiązywał od chwili jego uchwalenia w grudniu 1943 r. Do tej kwestii powracano kilkakrotnie, zanim zmiany ostatecznie udało się przeprowadzić i zatwierdzić na XXXIII Walnym Zgromadzeniu członków IJPA, które odbyło się 19 marca 1976 r.

Słowa kluczowe: Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce, IJPA, statut, Nowy Jork, emigracja, komuniści, Ameryka, Fundacja Kościuszkowska, Jan Fryling.

SUMMARY

In the first half of the 1970s, members of the Józef Piłsudski Institute in America (IJPA) were concerned about the growing interest of the authorities in Warsaw in the Polish emigrant community in the United States. The measures that were taken by the communists were primarily aimed at quickly breaking up the coherence of the independence emigration environment. IJPA activists were worried that the new approach of the Polish People's Republic to the Polish independence environment in the USA could lead not only to its disintegration, but also to the communists taking over the New York archival and scientific institution. Therefore, they began to discuss the implementation of the project, which was to definitively secure the Institute and its collections. Finally, it was decided to amend the IJPA statute that had been in force since its adoption in December 1943. This issue was returned to several times before the changes were finally implemented and approved at the XXXIII General Assembly of the IJPA members, which took place on March 19, 1976.

Keywords: Józef Piłsudski Institute of America, IJPA, statute, New York, emigration, communists, America, Kościuszko Foundation, Jan Fryling.

**Budynek przy 381 Park Avenue South w Nowym Jorku, w którym mieściła się trzecia i czwarta siedziba Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce (widok współczesny).
Fot. Krzysztof Langowski. Zbiory Krzysztofa Langowskiego**